

เชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้
: กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม*
CHIANG SAEN LEARNING COMMUNITY: THE CREATIVE PROCESS OF CITY
DEVELOPMENT BASED ON ECOLOGICAL AND CULTURAL DIVERSITY

พระครูสุตพัฒน์บัณฑิต (ธีรวัฒน์ เสสปัญโญ)*, พระราชวชิรคณี (ประเสริฐ ปณฺญาวชิโร)

Phrakhru Sutthawatthanabandit (Theerawat Sesapunyo)*, Phra Ratchawachirakani (Prasert Panyawachiro)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสงฆ์เชียงใหม่ เชียงราย ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangrai Campus, Chiangrai, Thailand

*Corresponding author E-mail: Sutwatnbanthit887@gmail.com

*Tel: 061-515-8585

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 2) พัฒนาเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ 3) สร้างเครือข่ายเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้แทนผู้ประกอบการในชุมชน ผู้แทนประชาชน จำนวน 33 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก หาคคุณภาพโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา และนำมาหาคำตัดสินความสอดคล้องของข้อคำถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ พบว่า 1) กระบวนการสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่เป็นแนวทางการพัฒนาเมืองที่ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และผู้คนในลุ่มแม่น้ำโขง โดยอาศัยทุนทางนิเวศและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม เริ่มต้นโดยการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การพัฒนาเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการพัฒนาวิถีพุทธเป็นฐานสำคัญที่สั่งสมจากการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและลุ่มแม่น้ำโขง เช่น การเกษตรพื้นถิ่น ภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรม ถูกถ่ายทอดผ่านกิจกรรมชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม อาศัยความร่วมมือหลายภาคส่วน โดยใช้ทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นฐาน รวมทั้งพาณิชย์จังหวัดช่วยเสริมองค์ความรู้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาดที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น ทำให้เชียงใหม่พัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง

คำสำคัญ: ชุมชนแห่งการเรียนรู้, กระบวนการสร้างสรรค์, นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, เมืองเชียงใหม่

Abstract

This research article aims to: 1) study the urban creative processes based on the ecological and cultural diversity of Chiang Saen city; 2) study developing Chiang Saen as a learning community based on the ecological and cultural diversity of Chiang Saen city; and 3) establish a

Chiang Saen learning community network based on the ecological and cultural diversity of Chiang Saen city. The research employs a qualitative methodology and gathers key informants including Buddhist scholars, representatives from government agencies, representatives from local businesses, and representatives from the general public, totaling 33 individuals. Using a purposive sampling method, the research data collection tools included in-depth interviews. Quality was assessed through content validity testing and item validity index calculations. Descriptive data analysis revealed that: 1) The Chiang Saen urban development process is a development approach based on the relationship between nature, culture, and people in the Mekong River basin. It leverages existing ecological and cultural capital, beginning with education and fostering shared understanding of the value of natural resources and cultural heritage through local wisdom. 2) The development of Chiang Saen into a learning community based on ecological and cultural diversity aims to connect the past, present, and future, using local wisdom and Buddhist development projects as a foundation. This wisdom, accumulated from living in harmony with nature and the Mekong River basin, includes aspects such as traditional agriculture, language, beliefs, and rituals, which are transmitted through community activities. 3) Building a network of Chiang Saen learning communities based on ecological and cultural diversity relies on multi-sectoral cooperation. It utilizes natural, historical, and cultural capital as a base, with the Provincial Commerce Office providing expertise in creative economy, product development, and marketing aligned with local identity. This enables Chiang Saen to develop into a strong learning community.

Keywords: Learning Community, Creative Process, Cultural Ecology, Chiang Saen City

บทนำ

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญด้านการผสมกลมกลืนอย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศ (Ecologic Harmony) มีการสร้างระบบใหม่บนพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีคุณภาพ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างความ ยั่งยืนของระบบนิเวศ การพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาความเจริญทางด้านจิตใจ ความเจริญทางเทคโนโลยีมีผลทั้งในด้านบวก (Positive) และด้านลบ (Negative) จึงควรใช้ เทคโนโลยีอย่างระมัดระวัง พร้อมทั้งยึดถือหลักการที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณจำกัด ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Natural Carrying Capacity) ความสามารถในการดูดซับมลภาวะมีขีดจำกัด (Tolerant Limit) การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีความหมายยิ่งต่อการส่งมอบมรดกธรรมชาติ (Natural Heritage) ให้แก่คนรุ่นต่อไป (Next Generation) (งามพิศ สัตย์สงวน, 2542) แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในมิติต่าง ๆ ที่คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีวัฒนธรรม และการพัฒนาสังคมที่จะส่งผลต่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม รวมทั้ง แนวคิดการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ที่หมายถึง การพัฒนาเมืองที่มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนร่วมกันทั้งภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม สิ่งแวดล้อมสังคม และวัฒนธรรม (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2562) โดยมีการพัฒนาและออกแบบระบบเมืองให้คล้ายคลึงกับระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนหลักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Symbiosis) และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมให้ชนรุ่นหลัง มีการพัฒนาเมืองในเชิงนิเวศ 5 มิติ ได้แก่ กายภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชน อยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อหนุนและยั่งยืน เน้นความสัมพันธ์

ของสิ่งมีชีวิต ประชากร ชุมชน ระบบนิเวศ และชีวบริเวณ ซึ่งจะต้องมีการจัดการแบบบูรณาการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน (ประพันธ์ สิริปัญญา และจิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์, 2564)

สำหรับอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายนั้น เป็นเมืองโบราณนับตั้งแต่สมัยล้านนา โดยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรล้านนาในยุคแรก ๆ เดิมชื่อเวียงหิรัญนครเงินยางในปัจจุบันยังมีซากกำแพงเมืองโบราณ 2 ชั้น และโบราณสถานหลายแห่งปรากฏอยู่ในทั้งในและนอกตัวเมือง ภายในเขตกำแพงเมืองเก่าประกอบด้วยวัดร้างและโบราณสถานที่สร้างในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-21 สลับกับบ้านเรือนชาวบ้าน เป็นเมืองที่มีความเป็นมาทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำโขงการพัฒนาเมืองเชียงแสนให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิตินั้นจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และนำหลักคิดการพัฒนามาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมหากมีการละเลยให้มีการพัฒนาอย่างไรทิศทางอาจจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเมืองเชียงแสนอย่างยั่งยืน (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, 2560) เมืองเชียงแสนมีองค์ประกอบเมืองที่เป็นจุดเด่น 3 ประการ ประกอบกับประการแรกคือ มีขอบเขตที่ชัดเจนซึ่งเกิดจากการถูกล้อมเอาไว้ด้วยกำแพงเมืองและแม่น้ำโขง ประการที่สองนั้น เมืองมีแนวถนนพหลโยธินผ่านประตูป้ากทางทิศตะวันตก ผ่านกลางเมืองแล้วมุ่งตรงลงสู่ด้านทิศตะวันออก ลักษณะแนวถนนสายนี้ทำให้เกิดเส้นนำสายตาไปสู่ย่านการค้าสำคัญและแนวแม่น้ำโขง ถนนพหลโยธินนั้นนอกจากเชื่อมเมืองฝั่งตะวันตกที่มีความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมเข้ากับเมืองฝั่ง ตะวันออกที่มีความสำคัญเชิงเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่ช่วยผู้คนในเมืองในการอ้างอิงตำแหน่งและทิศทางไปในตัวด้วย องค์ประกอบประการสุดท้ายคือ การมีวัดหรือ โบราณสถานที่สำคัญอยู่ในชุมชน เป็นตัวช่วยอ้างอิงตำแหน่งพื้นที่ย่อยในเมืองที่ถูกตัดทอนให้เล็กลงโดยถนนหลักแต่ละสาย เป็นที่น่าสังเกตว่าโบราณสถานที่อยู่ใกล้จุดตัดระหว่างถนนสายหลักและสายรอง มักมีการพัฒนาโบราณสถานเหล่านั้นให้เป็นพื้นที่สาธารณะประเภทสวนในเมืองด้วย ขณะเดียวกันหากเป็นโบราณสถานที่อยู่ห่างจากจุดตัดถนน จะต้องเป็นโบราณสถานที่มีพื้นที่กว้าง หรือมีความสำคัญมากเท่านั้นจึงจะถูกพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะและมีผลต่อการจดจำของชาวเมือง (ชัยวัฒน์ เจริญสินโอสถ, 2549)

ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของชุมชนเชียงแสนเป็นฐานทุนสำคัญในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ แต่กลับเผชิญปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อการสืบทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นการขาดกระบวนการบูรณาการความรู้ระหว่างภูมิปัญญาชุมชนกับแนวคิดการพัฒนาเมืองสมัยใหม่ ทำให้ศักยภาพของพื้นที่ยังไม่ได้มีการพัฒนาอย่างเต็มที่จึงมีความจำเป็นต้องศึกษากระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนฐานนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่อยู่อาศัยในเมืองเชียงแสนมานานและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจึงมีแนวคิดว่าหากมีการนำหลัก “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเมืองเชียงแสนโดยการบูรณาการหลักการนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย ก็จะทำให้มีแนวทางในการพัฒนาเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การจัดการเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของเมืองที่เริ่มต้นจากวิถีวัฒนธรรม สังคม ศาสนา รวมทั้งพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศของวัดและชุมชนในเมืองเชียงแสน ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเมืองเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน ภาครัฐ และสร้างเครือข่ายเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน
2. เพื่อพัฒนาเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน
3. เพื่อสร้างเครือข่ายเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมือง

เชียงแสน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. **รูปแบบการวิจัย** งานวิจัยเรื่อง “เชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ : กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

2. **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา (5 รูปหรือคน) เป็นพระภิกษุหรือผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทศาสนาในชุมชน มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือการเผยแผ่ธรรม สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับหลักธรรมและการประยุกต์ใช้

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ (14 คน) เป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาโดยตรง มีบทบาทหน้าที่ด้านการพัฒนา วัฒนธรรม หรือชุมชน มีประสบการณ์ในการดำเนินโครงการหรือแผนพัฒนาท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ประกอบการในชุมชน (12 คน) เป็นผู้ประกอบการที่ดำเนินกิจการในพื้นที่เชียงใหม่จริง มีความเกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจชุมชน มีประสบการณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือการตลาดยินดีให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจและการปรับตัว

กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้แทนประชาชน (12 คน) เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจบริบทชุมชน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนหรือการพัฒนาท้องถิ่น สามารถสะท้อนความคิดเห็นและประสบการณ์ของชุมชนได้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการพูดคุยโดยมีประเด็นศึกษาศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ พัฒนาเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และสร้างเครือข่ายเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ซึ่งลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นรูปแบบของการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่างๆ อย่างมีเป้าหมาย และผู้วิจัยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมประกอบเนื้อหา โดยประเด็นหรือหัวข้อในการสัมภาษณ์ สามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิดเพื่อสอบถามประเด็น พัฒนาเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการพูดคุย สนทนาเหมือนกับการพูดคุยสนทนาในชีวิตประจำวัน โดยผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นให้มากที่สุดและอาศัยประเด็นคำถามบางส่วนที่เกี่ยวข้อง มาเชื่อมโยงกับประเด็นในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกจากกลุ่มเป้าหมาย โดยประเด็นหรือหัวข้อในการสัมภาษณ์นั้นสามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมแต่ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัยซึ่งการสัมภาษณ์ในรูปแบบนี้ทำให้บางครั้งผู้ถูกสัมภาษณ์ยังไม่รู้ตัวด้วยซ้ำว่าการสนทนานั้นเป็นไปตามการสัมภาษณ์ การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item Objective Congruence, IOC) เกณฑ์การประเมิน IOC มีดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนนแต่ละข้อคำถามตามระดับความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย +1 = ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย 0 = ไม่แน่ใจ หรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย -1 = ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (ประคอง กรรณสูตร, 2553) ทั้งนี้แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00

4. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการเป็นรายบุคคล ที่ได้กำหนดไว้ โดยทำการสัมภาษณ์ และพูดคุยตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้กว้าง ๆ พร้อมทำการจดบันทึกและบันทึกเสียง โดยในการ

สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการนั้นผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อแสดงต่อ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ ผู้แทนผู้ประกอบการในชุมชน ผู้แทนประชาชน โดยระยะเวลาในการวิจัยเดือน มิถุนายน 2568 - ธันวาคม 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

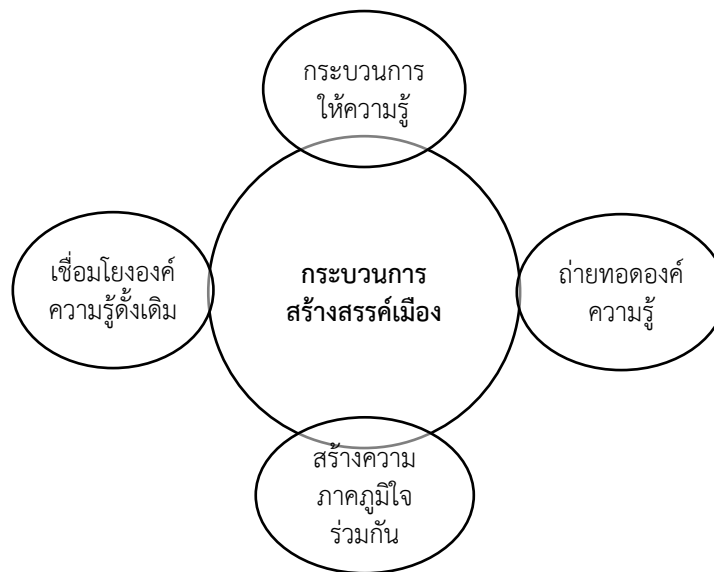
การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้กระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายรูปแบบ และอาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่หลากหลายในการวิเคราะห์ ทั้งนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถูกบันทึกเสียงและถอดเทปแบบคำต่อคำ (Transcription) จากนั้นมีการตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล และนำข้อมูลจากที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นตามแต่ละประเด็น แล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของผู้สัมภาษณ์แต่ละคน ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เป็นแนวทางการพัฒนาเมืองที่ตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และผู้คนในลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานและความหลากหลายเด่นชัด โดยเฉพาะพื้นที่เทศบาลตำบลเวียงและเทศบาลตำบลบ้านแซว ที่มุ่งพัฒนาเมืองให้มีชีวิต มีอัตลักษณ์ และใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญ จุดเริ่มต้นของกระบวนการคือการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และมรดกทางวัฒนธรรม ผ่านการถ่ายทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้อาวุโส วัด โรงเรียน และหน่วยงานท้องถิ่น การเรียนรู้ดังกล่าวช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทของตนในการดูแลเมือง การสร้างอัตลักษณ์เมืองเป็นอีกแกนสำคัญที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ เมืองโบราณ วัดวาอาราม และวิถีชีวิตริมแม่น้ำโขง อัตลักษณ์เหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านพื้นที่เมือง กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการออกแบบภูมิทัศน์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ด้านการบริหารจัดการ เทศบาลทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการบูรณาการมิติทางนิเวศและวัฒนธรรมเข้าสู่แผนพัฒนา พร้อมเปิดโอกาสให้ชุมชน วัด และภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ กระบวนการพัฒนาเชิงนิเวศใช้หลักพระพุทธศาสนา เช่น ความพอประมาณและการไม่เบียดเบียนเป็นแนวทาง โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและคุณค่าทางศีลธรรม ควบคู่กับการปรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างรับผิดชอบ มีการฟื้นฟูพื้นที่ริมแม่น้ำโขง พื้นที่สีเขียว และระบบนิเวศชุมชน ควบคู่กับการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และการออกแบบภูมิทัศน์เมืองที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่งผลให้การพัฒนาเมืองเชียงใหม่เป็นไปอย่างสมดุล

ข้อมูลการให้สัมภาษณ์

“จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเมืองมาจากการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น แม่น้ำโขง วัด โบราณสถาน และประเพณีพื้นบ้าน โดยมีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้กันในชุมชนต้องรู้ก่อนว่าของที่เราเรามีมันมีค่า ถึงจะช่วยกันรักษาและพัฒนาได้” (อัครพล ปิ่นสุวรรณ, 2568)

ภาพที่ 1 กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่

จากภาพที่ 1 กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ กระบวนการสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่บนฐานนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเชิงบูรณาการที่เน้น คนเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงองค์ความรู้ดั้งเดิมกับการพัฒนาสมัยใหม่ ผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

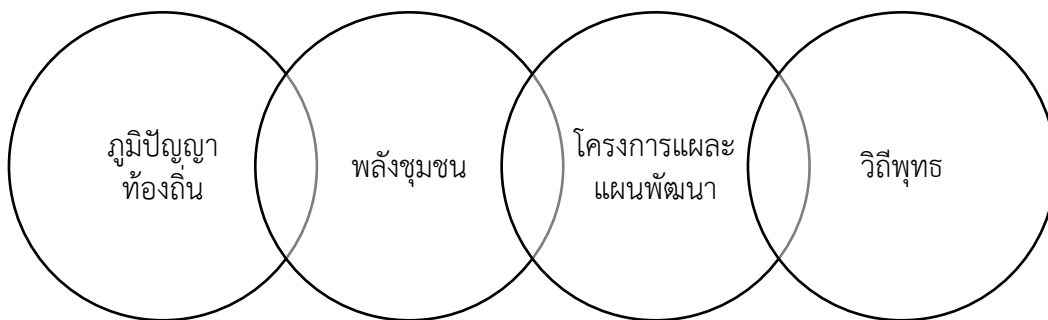
2. การพัฒนาเชียงใหม่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของเมืองเข้าด้วยกันอย่างมีพลวัต เมืองเชียงใหม่มิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่หล่อหลอมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น พลังของชุมชน การขับเคลื่อนผ่านโครงการและแผนพัฒนา และการดำรงอยู่ของวิถีพุทธซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตและจิตสำนึกของผู้คน 1) ในด้านภูมิปัญญา เมืองเชียงใหม่มีองค์ความรู้ที่สั่งสมจากการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยาวนาน ทั้งภูมิปัญญาด้านการจัดการน้ำ การเกษตรพื้นถิ่น งานหัตถกรรม ภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับลำน้ำโขงและระบบนิเวศโดยรอบ ภูมิปัญญาเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านครอบครัว วัด โรงเรียน และกิจกรรมชุมชน กลายเป็นฐานการเรียนรู้ที่ทำให้คนในพื้นที่ตระหนักถึงคุณค่าอัตลักษณ์ของตนเอง และสามารถนำองค์ความรู้ดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้กับบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย 2) ด้านพลังชุมชน การพัฒนาเชียงใหม่ขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ เยาวชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พลังชุมชนปรากฏในรูปของการรวมกลุ่ม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ ภายในเมือง การมีส่วนร่วมเช่นนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม ทำให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันต่อเมืองและทรัพยากรของตน 3) ด้านโครงการและแผน การพัฒนาเชียงใหม่มุ่งเน้นการบูรณาการแผนงานที่สอดคล้องกับบริบทนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ทั้งแผนอนุรักษ์เมืองเก่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โครงการต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และพลังชุมชนเข้าด้วยกัน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่น และการใช้พื้นที่เมืองเป็นห้องเรียนของสังคม 4) ด้านวิถีพุทธ วิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น วัดและพระสงฆ์ทำหน้าที่

เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทั้งด้านศีลธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล หลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ความพอเพียง ความเมตตา การไม่เบียดเบียน และการตระหนักรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ถูกนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาเมือง วิถีพุทธจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงพิธีกรรม หากแต่เป็นกรอบคิดที่ช่วยกำกับทิศทางการพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ข้อมูลการให้สัมภาษณ์

“ภูมิปัญญาที่สั่งสมจากการอยู่ร่วมกับแม่น้ำโขงและระบบนิเวศเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านการจัดการน้ำ เกษตรพื้นถิ่น และประเพณี ความรู้ที่สืบทอดกันมา ทำให้เราอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเข้าใจ ไม่ใช่แค่ใช้ประโยชน์ แต่ต้องดูแล” (รณยุทธ ชัยสุริยะ, 2568)

ภาพที่ 2 การพัฒนาเชิงแผนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมือง เชียงแสน

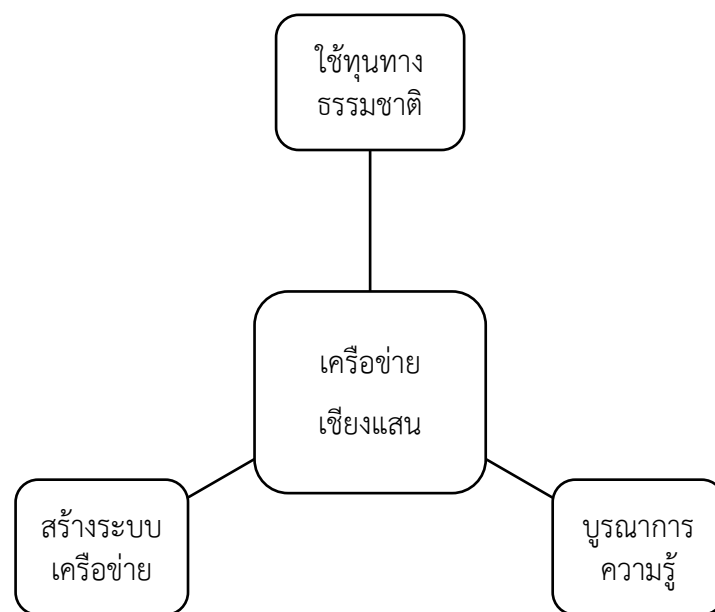
จากภาพที่ 2 การพัฒนาเชิงแผนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน การพัฒนาเชิงแผนสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บนฐานความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่บูรณาการอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานความรู้ พลังชุมชน เป็นกลไกขับเคลื่อน โครงการและแผนพัฒนาเป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติ และวิถีพุทธ เป็นกรอบคิดในการกำกับทิศทาง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนลักษณะของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่ใช้พื้นที่เมืองเป็นฐานการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง ควบคู่กับการอนุรักษ์และต่อยอดทุนทางนิเวศและวัฒนธรรมในภาพรวม เชียงแสนจึงพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีความสมดุลในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นและความยั่งยืนเป็นผลลัพธ์สำคัญของกระบวนการพัฒนาเชิงบูรณาการ

3. สร้างเครือข่ายเชิงแผนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน บูรณาการที่เกิดจากความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายภาคส่วน โดยมีเป้าหมายยกระดับเมืองเชียงแสนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเป็นฐานการพัฒนา ความร่วมมือดังกล่าวครอบคลุมการทำงานร่วมกับพาณิชย์จังหวัดเชียงราย เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน เทศบาลตำบลเวียง เทศบาลตำบลบ้านแซว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีบทบาทในการเสริมพลังเครือข่ายในมิติต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ ความร่วมมือกับพาณิชย์จังหวัดช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านการค้า การตลาด และเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์เมือง ยกระดับมาตรฐานสินค้า ออกแบบบรรจุภัณฑ์ และเข้าถึงตลาดได้อย่างเหมาะสม กระบวนการดังกล่าวช่วยเพิ่มรายได้และสร้างความตระหนักในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าโดยไม่ทำลายฐานนิเวศและวัฒนธรรม ในระดับพื้นที่ เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน เทศบาลตำบลเวียง และเทศบาล

ตำบลบ้านแซว ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเครือข่าย โดยแต่ละพื้นที่มีบทบาทเฉพาะด้าน เช่น ประวัติศาสตร์ นิเวศชุมชน เกษตรกรรม และพหุวัฒนธรรม การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ด้านวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายมีบทบาทสนับสนุนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและส่งเสริมกิจกรรมประเพณี รวมถึงการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่เยาวชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิตและเป็นพลังทางสังคม หัวใจสำคัญของเครือข่ายคือการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และประชาชน การทำงานแบบภาคีช่วยบูรณาการมิติด้านนิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ชุมชนสามารถเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อมูลการให้สัมภาษณ์

“หลายหน่วยงานช่วยเสริมศักยภาพการพัฒนาเมืองอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะบทบาทของหน่วยงานด้าน เศรษฐกิจและวัฒนธรรมการทำงานแบบเครือข่ายทำให้แต่ละหน่วยงานนำจุดแข็งของตนมาสนับสนุนกันได้อย่างเต็มที่” (อัยลดา กาญจนจินดา, 2568)

ภาพที่ 3 สร้างเครือข่ายเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน

จากภาพที่ 3 สร้างเครือข่ายเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน การสร้างเครือข่ายเชียงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนฐานความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นกระบวนการพัฒนาเชิงบูรณาการที่อาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยมีหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การใช้ทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นฐานการพัฒนา 2) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ากับอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าและขีดความสามารถของชุมชน และ 3) การสร้างระบบเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงพื้นที่ย่อยที่มีความหลากหลายให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้

และประสบการณ์อย่างต่อเนื่องของบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็น ตัวกลางเชิงสถาบัน ในการประสานและขับเคลื่อนเครือข่าย ขณะที่หน่วยงานด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจทำหน้าที่เสริมองค์ความรู้เฉพาะด้าน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ที่ครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

1. กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ โดยการพัฒนาเมืองที่ตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และผู้คนในลุ่มแม่น้ำโขง เมืองเชียงใหม่มีบริบททางประวัติศาสตร์และนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทำให้การพัฒนาเมืองไม่สามารถแยกขาดจากทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมได้ จุดเริ่มต้นของกระบวนการคือการให้ความรู้และการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และมรดกทางวัฒนธรรม ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การเรียนรู้ดังกล่าวช่วยหล่อหลอมจิตสำนึกเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของประชาชน การสร้างอัตลักษณ์เมืองเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ เมืองโบราณ วัดวาอาราม วิถีชีวิตริมแม่น้ำโขง และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เข้ากับการพัฒนาเมืองร่วมสมัย อัตลักษณ์เหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านพื้นที่เมือง กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการออกแบบภูมิทัศน์ ทำให้เมืองมีเอกลักษณ์และสร้างความภาคภูมิใจร่วมกัน เทศบาลตำบลเวียงและเทศบาลตำบลบ้านแซวทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการบูรณาการมิติทางนิเวศและวัฒนธรรมเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ การพัฒนาเชิงนิเวศบนฐานพระพุทธศาสนา เช่น ความพอประมาณ ความไม่เบียดเบียน และการพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเชื่อมโยงการพัฒนาเมืองเข้ากับมิติทางจิตใจและศีลธรรม การเปลี่ยนมุมมองจากการใช้ทรัพยากรไปสู่การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างรับผิดชอบ การฟื้นฟูพื้นที่ริมแม่น้ำโขง พื้นที่สีเขียว และระบบนิเวศชุมชน ควบคู่กับการกำหนดพื้นที่คุ้มครองทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ทำให้การพัฒนาเมืองเชียงใหม่เป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน ข้อค้นพบจากการฟื้นฟูและอนุรักษ์ระบบนิเวศเมือง ทั้งพื้นที่ริมแม่น้ำโขง พื้นที่สีเขียว และพื้นที่คุ้มครองทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชน ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่มีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์และความยั่งยืนของระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้อย่างสมดุลที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่บนฐานของการบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และผู้คนอย่างเป็นระบบ ทำให้ทุกมิติของการพัฒนาเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างสมดุล การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่นในการเรียนรู้ วางแผน และตัดสินใจร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความตระหนักรู้และความเป็นเจ้าของทรัพยากรและอัตลักษณ์ของเมือง สอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุกุล ต้นสุพล ได้วิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม : ภูมยศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า มิติของความยั่งยืนได้หมุนย้อนกลับมาที่ผู้คนและท้องถิ่นซึ่งหัวใจสำคัญของท้องถิ่นก็คือ ทุนทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณี มรดกภูมิปัญญา สถานที่ ที่ถ่ายทอดจากอดีตสู่ปัจจุบันและต่อเนื่องไปสู่อนาคต นั่นก็คือเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural identity) และท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมมีพื้นฐานหรือสภาพแวดล้อมที่ต่างกันนั่นคือทุนทางธรรมชาติ ซึ่งสภาพแวดล้อมที่ต่างกันส่วนหนึ่งได้หล่อหลอม และกำหนดตัวตนทางวัฒนธรรมและตัวตนทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ให้ต่างกันออกไป นั่นคือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม รวมถึงระบบนิเวศที่เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ความยั่งยืนของพื้นที่จึงควรถูกกำหนดโดยกรอบของมิติทางวัฒนธรรมผสานไปกับกรอบมิติของระบบกายภาพกล่าวคือ มิติวัฒนธรรมต้องประสานความถูกต้องเที่ยงธรรมกับมิติสิ่งแวดล้อม และสามารถดำรงชีวิตและอยู่ได้ในมิติเศรษฐกิจ และมิติเศรษฐกิจต้องมีความรับผิดชอบต่อมิติสิ่งแวดล้อม ซึ่งนั่นคือความยั่งยืนที่แท้จริงที่คำนึงถึงกรอบของ “ระบบนิเวศวัฒนธรรม” (Cultural Ecology) ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงตัวตนของพื้นที่ที่แตกต่างกันทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนควรพิจารณาบนพื้นฐานจากสิ่งที่เป็นตัวตนของพื้นที่นั่นคือการพัฒนาที่คำนึงถึงต้นทุนทาง

วัฒนธรรม และต้นทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่าง ๆ (อนุกุล ต้นสุพล, 2563) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศราวุฒิ เมืองอินทร์ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของวัดในเขตตำบลสุเทพ อำเภอเมือง เชียงใหม่ พบว่า วัดยังคงมีสภาพเป็นวัดป่าในแบบดั้งเดิม แต่มีการพัฒนาและเพิ่มเติมเสนาสนะใหม่ๆ ขึ้นตามความเหมาะสม การจัดพื้นที่ใช้สอย มีการจัดแบ่งเป็นเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสออกจากกัน โดยเฉพาะในเขตพุทธาวาส มีการอนุรักษ์โบราณสถานดั้งเดิมไว้ การก่อสร้างศาสนสถานใหม่ จะ คำนึงถึงความกลมกลืนสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ส่วนเขตสังฆาวาสจะเน้นประโยชน์ใช้สอยที่ เหมาะสมกับจำนวนของผู้อยู่อาศัย และขนาดของที่อยู่อาศัยที่ไม่โดดเด่นกว่าสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ด้าน คือ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายนอกตามหลัก สัปปายะ 7 และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายในตาม หลักภavana 4 มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายทางกาย ได้แก่ ปัจจัย 4 และเป้าหมายทางใจ ได้แก่ ฆัสสะ 6 เพื่อจัดถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ให้เป็นปฏิรูปเทศ (ศราวุฒิ เมืองอินทร์, 2564)

2. การพัฒนาเชิงสนมชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของเมืองเข้าด้วยกัน เมืองเชียงแสนมิได้เป็นเพียงเมืองประวัติศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต ที่สำคัญของการเรียนรู้คือภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสั่งสมจากการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงอย่างยาวนาน ทั้งด้านการจัดการน้ำ การเกษตรพื้นถิ่น ภาษา ความเชื่อ และพิธีกรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านครอบครัว วัด โรงเรียน และกิจกรรมชุมชน ทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่า อัตลักษณ์ของตนเอง และสามารถประยุกต์องค์ความรู้ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย พลังชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น เยาวชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายภายในเมืองช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และทำให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง โครงการและแผนพัฒนาต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และพลังชุมชน โดยใช้พื้นที่เมืองเป็นห้องเรียนของสังคมวิถีพุทธเป็นฐานคิดสำคัญที่กำกับทิศทางการพัฒนา โดยเน้นความพอเพียง ความเมตตา และการไม่เบียดเบียน ทำให้การพัฒนาเมืองเชียงแสนเกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ข้อค้นพบ การพัฒนาเชียงแสนในลักษณะดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมของชุมชน และการประสานทุนท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนทั้งในระดับชุมชนและระดับเมือง ที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาเชียงแสนยึดฐานการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ร่วมของชุมชน ทำให้การเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับบริบทจริงและสามารถต่อยอดได้อย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เกิดพลังร่วมในการขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง รวมถึงการใช้หลักวิถีพุทธเป็นกรอบกำกับ จึงช่วยสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหาสุทิตย์ อาภากร ได้วิจัยเรื่อง Eco-Town : การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครนั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการตามผังภูมิทัศน์ของวัดที่มีอยู่ในอดีต มีกระบวนการจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การจัดการของเสีย การทำความสะอาด รวมไปถึงการจัดการสภาพแวดล้อมทั่วไปอยู่ในระดับต่ำ ต่อมาเมื่อมีการศึกษาและพัฒนาาร่วมกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยอาศัยแนวคิด 5 ส. การออกภูมิสถาปัตยกรรม, และการจัดการนิเวศวิทยาเชิงพุทธ ผลการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดใน กรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธนั้น พบว่า ทั้ง 2 วัดมีกระบวนการจัดการที่เป็นระบบ มากขึ้น โดยมีการวางแผนการศึกษาที่คำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมของ

ชาวพุทธ ภูมิสถาปัตยกรรม ความยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ และการจัดการในสังคมเมือง ผลที่เกิดขึ้นทำให้วัดมีการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมที่สวยงามมากขึ้น เป็นระบบที่เอื้อต่อการสร้างผังเมืองขนาดเล็กโดยมีการดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับวิถีชุมชนใน กรุงเทพมหานคร การบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมือง เชิงนิเวศของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานครนั้นสามารถนำหลักการนิเวศวิทยาเชิงพุทธมาสร้างแนวคิดและกระบวนการที่ทำให้พระสงฆ์และชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มี กระบวนการที่คำนึงถึงความยั่งยืน มีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นระบบมากขึ้นเพื่อเป็น Eco-Town (พระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2558) สอดคล้องกับงานวิจัยของประพันธ์ สิริปัญญา และจิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ปัจจุบันมีการจัดการรูปแบบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม 2) การพัฒนานโยบายและกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า ภาครัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจนและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมการตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้งบประมาณการบำรุงอย่างต่อเนื่อง และ 3) หลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย พบว่า รัฐควรปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีการดูแลระบบนิเวศให้ยั่งยืน ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับวัดในฐานะต้นแบบและแหล่งเรียนรู้ที่ดีให้กับชุมชนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยา วัฒนธรรม และการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป (ประพันธ์ สิริปัญญา และจิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์, 2564)

3. การสร้างเครือข่ายเชิงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้บนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม อาศัยความร่วมมือของหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายในการยกระดับเมืองเชียงแสนให้ใช้ทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นฐานการพัฒนา ความร่วมมือกับพาณิชย์จังหวัดเชียงรายช่วยเสริมองค์ความรู้ด้านการค้า การตลาด และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้แก่ชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์เมือง การยกระดับมาตรฐานสินค้า และการเข้าถึงตลาดอย่างเหมาะสม ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้โดยไม่ทำลายฐานนิเวศและวัฒนธรรม ความร่วมมือกับเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน เทศบาลตำบลเวียง และเทศบาลตำบลบ้านแซว เป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงพื้นที่เรียนรู้ที่มีความหลากหลายให้เป็นระบบเดียวกัน แต่ละเทศบาลมีบทบาทเฉพาะด้าน ทั้งประวัติศาสตร์ นิเวศชุมชน เกษตรกรรม และพหุวัฒนธรรม ขณะที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายสนับสนุนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรมแก่เยาวชน หัวใจสำคัญของเครือข่ายคือกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การทำงานแบบภาคีช่วยบูรณาการมิตินิเวศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เชียงแสนสามารถพัฒนาเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ที่มีอัตลักษณ์ เข้มแข็ง และยั่งยืนบนฐานการเรียนรู้ตลอดชีวิต ข้อค้นพบการสร้างเครือข่ายเชิงแสนชุมชนแห่งการเรียนรู้สะท้อนรูปแบบการพัฒนาเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วม การเชื่อมโยงทุนท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน การดำรงอัตลักษณ์ และความยั่งยืนของการพัฒนาในระดับเมืองอย่างเป็นรูปธรรม ที่เป็นเช่นนี้เพราะการสร้างเครือข่ายในเชียงแสนยึดหลักความร่วมมือแบบบูรณาการของหลายภาคส่วน ทำให้สามารถเชื่อมโยงทรัพยากรความรู้ และบทบาทของแต่ละหน่วยงานเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ การผสมผสานทุนท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการตลาด ช่วยเพิ่มมูลค่าให้ชุมชนโดยไม่กระทบต่อฐานนิเวศและวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ วาทีณี หมอไทย ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มน้ำมูลตอนบน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มน้ำมูลตอนบน ควรมีการสร้างระบบเครือข่ายชมรม กลุ่มเยาวชน ชมรมกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภาครัฐหรือหน่วยงานอื่น และสนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ใน

การประยุกต์ใช้ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และเป็นสินค้า OTOP ที่ได้มาตรฐานของชุมชน (วาทีณี หมอไทย, 2563) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหาสุทิตย์ อาภากร ได้วิจัยเรื่อง Eco-Town : การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับวิถีชุมชนใน กรุงเทพมหานคร (พระเมธีธรรมาจารย์ และพระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2558)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเชิงแสงชุมชนแห่งการเรียนรู้ : กระบวนการสร้างสรรค์เมืองบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม พบว่า 1) กระบวนการสร้างสรรค์เมืองเชิงแสงเป็นรูปแบบการพัฒนาเมืองที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และผู้คน โดยใช้ทุนทางนิเวศและวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญ เริ่มจากการสร้างความรู้และความตระหนักร่วมผ่านกลไกชุมชน เช่น วัด โรงเรียน และองค์กรท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การหล่อหลอมจิตสำนึกของประชาชนในการเป็นผู้ดูแลเมือง การกำหนดอัตลักษณ์เมืองทำหน้าที่เชื่อมอดีตกับปัจจุบัน โดยบูรณาการประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และความหลากหลายทางชาติพันธุ์เข้ากับการพัฒนาเชิงร่วมสมัย ภาครัฐท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วม ส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสมดุลและคงรักษารากฐานทางวัฒนธรรม 2) การพัฒนาเชิงแสงสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตั้งอยู่บนฐานความหลากหลายทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น พลังชุมชน และวิถีพุทธองค์ความรู้จากการอยู่ร่วมกับธรรมชาติถูกถ่ายทอดผ่านสถาบันทางสังคมและกิจกรรมชุมชน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเอง โครงการพัฒนาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติจริง ภายใต้กรอบคิดวิถีพุทธที่เน้นความพอเพียงและความสมดุล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการในทุกมิติ 3) การสร้างเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเชิงแสงอาศัยความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยมีหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีเครือข่ายร่วมกันขับเคลื่อนบนฐานทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม กลไกเครือข่ายช่วยเชื่อมโยงองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และสังคมเข้าด้วยกัน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่มีเอกภาพ เข้มแข็ง และยั่งยืนในระยะยาว ผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน ข้อเสนอแนะจากการวิจัย สนับสนุนการจัดตั้งและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา เพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นพลังทางสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ควรพัฒนากิจกรรมและโครงการที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการสร้างรายได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนิเวศ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปสู่การเปรียบเทียบกับพื้นที่ชุมชนอื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันในกลุ่มแม่น้ำโขง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการประยุกต์ใช้โมเดลชุมชนแห่งการเรียนรู้ในบริบทที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2542). การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2562). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชัยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร. (2549). Development Discourse วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาส.
- นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. (2560). Cultural Ecology. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ประคอง กรรณสูตร. (2553). สถิติสำหรับการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: เจริญผลการพิมพ์.

- ประพันธ์ สิริปัญญา และจิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์. (2564). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนที่ยั่งยืนของจังหวัดเลย. เลย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย.
- พระเมธีธรรมอาจารย์ และพระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. (2558). Eco-Town: การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วาทีนี้ หมอไทย. (2563). แนวทางการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยองค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มน้ำมูลตอนบน. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศราวุฒิ เมืองอินทร์. (2564). การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อนุกุล ต้นสุพล. (2563). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม: ญูญแจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(1), 159-168.
- รณยุทธ ชัยสุริยะ. (25 ต.ค. 2568). ภูมิปัญญาท้องถิ่นพลังของชุมชน. (พระครูสุตวัฒนบัณฑิต (ธีรวัฒน์ เสสปัญญา), ผู้สัมภาษณ์)
- อักรพล ปิ่นสุวรรณ. (22 ต.ค. 2568). การพัฒนาเมืองเชียงแสนบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม. (พระครู สุตวัฒนบัณฑิต (ธีรวัฒน์ เสสปัญญา), ผู้สัมภาษณ์)
- อัยลดา กาญจนจินดา. (24 ต.ค. 2568). การสร้างเครือข่ายเชียงแสนบนความหลากหลายทางนิเวศวิทยา. (พระครูสุตวัฒนบัณฑิต (ธีรวัฒน์ เสสปัญญา), ผู้สัมภาษณ์)